

УДК 37.032:316.356.2

ВПЛИВ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ЗМІН НА СТРУКТУРУ, ФОРМИ ТА ФУНКЦІЇ СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ СІМ'Ї

О.П. Сурженко

Стаття присвячується питанню впливу соціально-економічних змін у суспільстві на структуру сім'ї, та у статті доведено набування значення сімейних цінностей для людини у сучасному світі.

Ключові слова: сім'я, форми сім'ї, виховання, сімейні цінності.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями

У зв'язку з різкими змінами в економічній і соціальній сферах за останні 200 років змінилися структура, функції, моделі сім'ї. У статті простежуються причини змін, що сталися в суспільстві, спричинили за собою зміни структури і форм сім'ї. Кожен живий організм складається з клітин і його благополуччя залежить від здоров'я цих клітин, також будь-яка форма людського суспільства складається, врешті-решт, з сімей. Стосунки між чоловіком і жінкою в будь-якій формі є базисом для відтворення людства. Без нащадків сім'я вимирає і, як наслідок, скорочується і старіє суспільство. Те, якою буде сім'я, багато в чому буде залежати від економічних, громадських, світоглядних умов.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковане розв'язання даної проблеми і на які спирається автор

Проблема впливу соціально-економічних змін у суспільстві на структуру сім'ї та її значення для життя людини розглядалася такими вітчизняними та зарубіжними вченими як: С. Голод, Н. Коротков, У. Бек, Р. Хеттлаге, Е. Шортер.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується зазначена стаття

Останніми роками спостерігається зростаюче розшарування домашніх форм життя. Йдеться в зв'язку з цим не лише про різноманітність

форм життя, але і про плюралізацію сімейних форм. У статті доводиться, що цей процес є результатом процесу індивідуалізації, що має в основі економічне становище, підтримуване соціально-державною системою страхування, підвищенням рівня життя, загальною зміною цінностей.

Формулювання цілей статті (постановка завдання)

Мета статті полягає в тому, щоб показати пряму залежність сім'ї від процесів, які відбуваються у суспільстві, та той факт, що сімейні цінності як ніколи раніше набувають значення у сучасному світі.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів

У сьогоdnішній дійсності спостерігається тенденція того, що сімейні форми не обов'язково пов'язані зі шлюбом. "У сучасному індустріальному світі поняття сім'я і шлюб на культурному рівні прирівнюються, хоча це абсолютно різні речі". У німецькому суспільстві сім'я сьогодні має особливо важливе значення. Немає більше такого місця у світі, окрім сім'ї, де можна з раннього віку, інтенсивно і довго практикувати навчальний процес соціальної поведінки. Цей процес починається з народженням дитини, проходить крізь її дитинство і юність, триває в її власній сім'ї і закінчується в старості. Сім'я – це оточення, в якому вчаться соціальній відповідальності за близьких, і якщо ця сім'я здорова, то вона робить можливим розтягнути цю соціальну відповідальність з маленького кола членів сім'ї на людей всього світу. М.А. Бердяєв дає визначення: "сім'я по своїй суті завжди була, є і буде позитивістським мирським інститутом благоустрою, біологічним і соціологічним впорядкуванням життя роду" [4, с. 426]. За визначенням доктора Р. Хеттлаге, сім'я – це "біологічне, економічне і духовне співтовариство подружжя і його дітей" [9, с.49]. Сьогодні виявляється тенденція до того, що не якийсь один тип сім'ї витісняє інші, а "величезна різноманітність сімейних форм виникає і співіснує поруч один з одним". [6, с.83]. У. Бек визначає сім типів сім'ї :

- 1) традиційна сім'я з батьками і дітьми;
- 2) розведені батьки-одинаки або батьки, що не знаходяться у шлюбі;
- 3) patchwork сім'ї (сім'ї у другому шлюбі з дітьми з попереднього шлюбу);
- 4) бінаціональні сім'ї з різних культур;
- 5) сім'ї з прийомними дітьми;
- 6) діти з гомосексуальними батьками;
- 7) великі, кланові сім'ї.

Для доіндустріального періоду розвитку людства характерна велика сім'я в декілька поколінь, яка живе у великому будинку, уся рідня від малого до старого під одним дахом. Дослідження істориків і соціологів переконують, що "сім'я в доіндустріальних суспільствах не була автономною структурою, острівцем приватного життя індивідів, і включалася в ширші соціальні структури – родові, общинні і т. д". [1, с.89]. Деякі неодружені молоді хлопці і дівчата, будучи далекими родичами або навіть підмайстрами, знаходили притулок в такій сім'ї. "Спільне життя великої сім'ї під одним дахом було характерною ознакою того часу. Другою відмітною рисою було те, що під одним дахом жили також підмайстри" [9, с.43]. Робота і домашнє господарство, таким чином, зливалися воедино. Так відбувалося не лише в сільських сім'ях, але і в сім'ях майстрів і торговців. Хазяїн будинку, патріарх, відповідав за благополуччя усіх, що живуть в будинку. Він був також хазяїном справи, діставав гроші і повинен був піклуватися про соціальне забезпечення своїх домочадців. Виходячи зі своїх обов'язків, він вимагав повної слухняності від усіх. В усіх сімейних питаннях його голос був вирішальним. Життєво необхідні речі, продукти харчування, одяг виготовляли, виходячи з об'єктивної потреби, а матеріали і меблі створювали як предмети спадкоємства, з якими себе ототожнювала сім'я, і створювали їх якісно, щоб передавати з покоління в покоління. Міцність речей давала людям почуття спокою і захищеності. Не було страху перед майбутнім, який часто відчуває сьгоднішнє покоління. Будинок був захищеною фортецею проти зовнішнього впливу, і ця маленька економічно і соціально функціонуюча держава в будинку викликала повагу зовнішнього світу. Хазяїн будинку відігравав роль представника сім'ї у зовнішньому світі. Тільки той, хто ставав самостійним і міг вести своє власне господарство, мав передумови для створення сім'ї, другою передумовою була згода батьків. Після весілля з'єднувалися не лише дві людини, але і дві сім'ї. Молоде подружжя починало не з нуля, із самого початку вони брали на себе відповідальність за уся рідню. Досить серйозно батьки перевіряли, чи підходить майбутнє подружжя один одному, тому з повним правом можна сказати, що більшість шлюбів укладалася не по любові, а по здоровому глузду. Разом з таким перевагами патріархального сімейного побуту, як забезпеченість і захист сім'ї, люди були через обмежені можливості створення сім'ї прив'язані до одного місця і способу життя, маючи незначний простір для розвитку власних схильностей. Хоча жінка повинна

була слухатися чоловіка, вона мала рівне з ним становище в будинку. "Вона була відповідальна за душевне і фізичне благополуччя в сім'ї" [9, с. 21].

В середні віки епідемії забирали мільйони життів і були причиною високої дитячої смертності. Щоб вижити, люди народжували багато дітей, яким взагалі не приділялося досить уваги і турботи. Дітей вважали неповноцінними людьми, що не мають власних потреб. Дитинство сприймалося як маловажний перехідний період до дорослого життя і не було предметом свідомого формування особи. "В цілому, в перші п'ять-шість років життя діти росли, надані самі собі; вони або помирили, або виживали" [4, с.56]. Діти призначалися, в основному, для економічних цілей: для роботи по будинку і у дворі, для забезпечення батьків в старості, для передачі ремесла, спадку або імені.

У ХІХ столітті з початком розвитку промисловості сімейна форма життя зазнає зміни: вона поступово йде від впливу церкви, набуває більше свободи та індивідуальні риси. Але в той же час сім'я стає залежнішою від держави. Патріархальна велика сім'я стала розколюватися: підмайстри і прислуга дістали можливість створювати свої власні сім'ї, раніше право на укладення шлюбу було пов'язане із закріпленням майна за певними шарами суспільства, щоб уникнути поширення незаможних шарів. З винаходом автоматизованих машин почався процес спеціалізації праці і, як наслідок, відділення місця проживання від місця роботи. Почалася міграція робочої сили з сільськогосподарських регіонів в міста. Розпад великої сім'ї став остаточним. Люди переїжджали в чужу обстановку, несхожу на те культурне оточення, в якому вони виростили. Щоб не почувати себе самотньо, вони створювали сім'ї. Типова сім'я цього часу складається з двох поколінь з 2 дітьми. Міська сім'я спиралася на особисті схильності подружжя. Таким чином, "урбанізація й індустріалізація впливали не лише на соціально-економічні аспекти індивідуального, сімейного і громадського життя, але і на характер і спосіб ведення домогосподарства, внутрісімейні стосунки, демографічну поведінку, структуру і розмір сімей, сприяли становленню малих форм сім'ї" [4, с. 61].

Десятиліття під час і після двох світових війн на долю сім'ї випали величезні випробування: позбавлення майна і коштів для існування, втрата ідеалів, здоров'я людей, ослабленого війною, ув'язненнями в таборах і депортацією. Навіть подружжя після пережитих випробувань ставало чужим один одному, і багато молодих сімей розпалося. Заліковуючи

душевні рани пережитої війни, батьки, серед яких було багато батьків-одинаків, намагалися забезпечити своїм дітям краще життя. Таке прагнення до міцнішого матеріального добробуту було основою німецького економічного дива, що мало світові наслідки. Поліпшення рівня матеріального добробуту мало свою ціну: збільшена кількість розлучень, збільшення випадків суїциду, бунтуюча молодь, підвищення числа безробітних. Сім'я післявоєнного часу має яскраво виражену тенденцію до так званої "подружньої сім'ї", що складається з подружжя і, як мінімум, однієї дитини. З одного боку, сім'я ставала захищеною сферою особи, з іншого – "вона перетворювалася на деякий тип вторинного державного органу, який контролював і захищав членів сім'ї і регулював їх стосунки" [5, с.89]. Аж до 60-х років ХХ століття в усіх соціальних шарах європейських країн залишався такий стан речей: чоловік забезпечує сім'ю, заробляючи гроші, а жінка присвячує себе вихованню дітей, догляду за ними і веденню домашнього господарства.

Для постмодерністської моделі сім'ї характерне послаблення двох типів залежності: дітей від батьків і дружини від чоловіка. Сім'я стає місцем, де емоційні стосунки переважають над зобов'язаннями. Такий тип сім'ї С. Голод називає "подружнім", а стосунки в таких сім'ях визначаються не спорідненістю, як в патріархальних сім'ях і не породженням, як в детоцентристських. [1, с. 152]. Поняття "шлюб" С. Голод розкриває як "особиста взаємодія чоловіка і дружини, регульована моральними принципами і підтримувана іманентними їй цінностями" [1, с. 152]. Сім'я на порозі постмодерну має такі характеристики:

1) вона заснована на міжособистісних стосунках. Раніше сімейні зв'язки, що виникали на матеріальній основі, були важливіші, ніж міжособистісні стосунки;

2) сучасна сім'я захищає особисту сферу і одночасно відкрита суспільству. Ця парадоксальна риса сучасної сім'ї виявляється в зростаючій залежності від держави;

3) сучасна сім'я індивідуальна. Зростаюча урбанізація суспільства і зростання комунікаційних засобів звільняють людей від тиску і дотримання правил їх безпосереднього соціального оточення. Особа стає усе більш незалежною від домашнього кола родичів.

Організація сім'ї, виховання дітей, поєднання професійної діяльності і турботи про дітей були досі особистою справою жінки. І тільки такі актуальні проблеми, як падіння народжуваності, недостатній догляд

усередині сім'ї і проблема догляду за дітьми привели до перегляду так званих "жіночих завдань" і звідси до нової, політичної постановки питання. Бездітність і виниклий на цьому ґрунті крах соціальної системи в «скорочуваних суспільствах» Європи – це тільки деякі симптоми у рамках глибокої кризи сім'ї. Втрата орієнтирів, зростаюче число розлучень, втеча в альтернативні форми спільного життя, проблеми самотніх матерів і батьків - це інші аспекти сьогоденної кризи німецького суспільства. Рішення його німецькі педагоги бачать ні в якому разі не в поверненні до традиційної моделі сім'ї. "Однакові права і можливості належать сьогодні до основних цінностей демократичної культури" [9, с.71]. Рівноправ'я жінки не означає однакові завдання. Шлюб має бути "як тілесним, так і духовним зв'язком". Тому треба обговорювати дефіцит сьогоденної сім'ї, а також проект сімейної моделі на духовному рівні. Кожна сімейна спільність дістала можливість у сучасному світі до самовизначення, самотійно встановлювати межі, права і обов'язки усередині сім'ї.

Зміна структури сім'ї сталася в першу чергу через зміни становища жінки в суспільстві. У минулі століття ролі в маленькій системі сім'ї були чітко визначені. "Чіткий розподіл ролей і завдань за статевою ознакою був абсолютно обов'язковий і його недотримання каралося суспільством знущанням і висміюванням" [10, с.49]. Також чітко була визначена ієрархія в сім'ї. Чоловікові підкорялася дружина і діти. Дружина несла відповідальність за дітей і будинок. Звідси витікало, що будинок для жінки був маленьким царством, і вона в нім правила так, як вважала правильним.

Сьогоднішнє покоління молодих жінок і чоловіків, особливо 30- і 40-річних, пожинає плоди руху емансипації. Актуальні дебати з приводу глобальної кризи соціальної системи суспільства спрямовані на спосіб життя цього покоління. Сьогодні в центрі критики стоять наслідки успіху жіночого руху. І нерідко серед тих, хто користується привілеями жіночого руху, називають покоління, яке Сюзана Гашке характеризує у своїй книзі "Пастка емансипації" як успішне, самотнє і бездітне [8, с.77]. Складність створити сім'ю в сучасних умовах настільки зросла, що Норберт Болц, автор книги "Герої сім'ї", стверджує: "складніше вести шлюб, ніж війну" [7, с.383]. Від цього прихованого стану війни між статями люди намагаються все більше відхилитися тим, що вони відмовляються від властивих їм ролей чоловіка і жінки.

Статистика показує, що в Німеччині на сьогодні не лише дуже низький відсоток народжуваності (1,3 дітей на одну жінку), але і один з

найнижчих показників укладення шлюбів і високий рівень розлучень. Причини цього слід шукати в системі економічного устрою суспільства. Ринкові відносини вимагають від членів суспільства високої пристосовності, мобільності і гнучкості. Тільки в цьому випадку можна розраховувати на високу продуктивність і стабільний дохід. Тому у багатьох німців немає можливості прийняти рішення, що обмежує власну мобільність: створення сім'ї в ранньому віці і молоде материнство. Сфера праці завжди пріоритетна. Не кожна жінка готова перервати свою професійну діяльність на 3-5 років, щоб виховувати дітей. Ця перерва означала б вихід зі сфери професійної зайнятості назавжди і, як наслідок, загрозу власному існуванню.

Ті ж, хто створив сім'ю, стикаються з рядом інших проблем. Подружні стосунки більше не функціонують сьогодні за успадкованими від предків зразками поведінки. Для рівноцінного спілкування їм бракує досвіду, та і самих понять. Рівноправ'я і повага елементарних потреб індивідуума є засадничими і безповоротними в демократичному суспільстві. Так, у подружжя немає іншого виходу, як перенавчитися і переосмислити нові стосунки один з одним на основі рівноправ'я і рівних можливостей. "Сім'я стає кліткою, якщо одна людина нав'язує себе іншій, підганяє її під заздальгідь створене уявлення" [2, с. 104]. Слід знайти рівновагу між спільним життям в згоді та індивідуальною свободою обох партнерів. Згідно із соціологічними опитуваннями, в міцних сім'ях частіше, ніж в тих, які швидко розпадалися, стверджувалося, що бути чоловіком і дружиною - нелегка праця.

Сьогодні все більше дітей народжується поза шлюбом і виховується самотніми матерями. На перший погляд, народження поза шлюбом може здатися результатом падіння цінностей, зниження ролі сім'ї для сучасної жінки і орієнтацією на позасімейний спосіб життя, зацікавленістю в кар'єрі. За результатами соціологічних досліджень, сім'я, будинок, діти займають провідне місце в ієрархії матеріальних і духовних цінностей німецьких жінок і чоловіків. Опитування показали, що жінки молодшої і старшої вікової групи надають велике значення створенню повноцінної сім'ї. Відмінність в тому, що жінкам старшого віку, що вже досягли певного статусу в суспільстві і становища в професійній сфері, важче перебудувати сталу систему пріоритетів і змінити професійну діяльність у зв'язку з народженням дитини. Народження поза шлюбом - це не є втеча

від шлюбу і зневага до сімейного життя, а ситуація, що склалася в ході збігу різних обставин.

Велика кількість позашлюбних сімей в Німеччині означає подальший етап процесу індивідуалізації і переходу від шлюбу без любові до любові без шлюбу. Якраз в сучасних умовах глобалізації, переходу до нового типу мислення, високої конкуренції на ринку праці, перегляду моральних цінностей. Сім'я як і раніше залишається для людини життєво важливою цінністю. Так звані позашлюбні сімейні співтовариства теж утворюються на тривалий час, якщо її членам вдається вже на початковій фазі стосунків із складної і суперечливої потреби в близькості і дистанції, в злитті і відмежуванні створити соціальну систему. У такій системі стосунків розвивається "шлюбна" любов в соціологічному і психологічному сенсі. Багато позашлюбних пар, що довго живуть разом, розуміють, що "багато феноменів, що належать в їх уявленні до шлюбної форми життя, насправді є звичайними явищами довгого спільного життя" [10, с. 128].

Навряд чи можна поставити під сумнів головну роль сім'ї як місця виховання, затишку, турботи, розвитку особистості і захисту кожної людини. Сучасні демографічні і соціально-державні проблеми все ж не дають приводу для повернення до традиційної сімейної структури, навіть якщо безвихідність ситуації приводить деяких критиків до цієї думки. Патріархальна модель сім'ї ніяк не обумовлена біологічно. Єдиним незмінним чинником в стосунках статей є народження, тоді як інші аспекти підлягають еволюційним змінам. За традиційним розподілом ролей жінка відповідальна за внутрішню сферу, тобто будинок і дітей, а чоловік – за зовнішню. Він ходив на полювання, щоб прогодувати сім'ю і захистити від зовнішньої небезпеки. Для цього часто треба було боротися і вести війну. Сьогодні люди живуть у іншому світі, що докорінно відрізняється від колишнього. У цьому світі потрібні інші життєві пріоритети. Сфера сили, влади, боротьби, в якій панував чоловік, втрачає своє значення. Більший вплив отримують духовна активність, інтуїція, любов, сфери, в яких така сильна жінка. Настав час, коли чоловічі і жіночі елементи культури досягли рівноваги. Сюди належать сучасні досягнення демократичної культури: однакові права і можливості, а також мирне вирішення конфлікту. Доти, поки стосунки в сім'ї охарактеризовані нерівністю в розподілі влади і залежністю, насильство залишається структурним елементом і виражається або застосуванням фізичної сили або психологічним пригніченням і недостатніми можливостями розвитку.

Сім'я стоїть перед завданням відповідати новим стосункам, щоб процес репродукції не припинявся. Рівні права і можливості – це безповоротний прогрес, який створила нова реальність. Поки не досягнуте і не укріплене справжнє рівноправ'я між чоловіком і жінкою, людське суспільство не може досягти зрілості. Тільки коли жінка в усіх соціальних сферах буде допущена до повної співпраці, виникне морально-психологічна атмосфера, в якій може розвинутиися світ.

Сім'я – це осередок громадського життя, що і гарантує міцність вільної, демократичної, правової держави; вона має право на захист і допомогу суспільства і держави. "Престиж сім'ї як малої групи був і буде незмінно високим вже з тієї причини, що сім'я є центром задоволення багатьох потреб - природно-біологічних, соціально-психологічних, індивідуально-психологічних, властивих індивідууму як потенційному або реальному її членові" [2, с. 94]. Сім'я є духовно-культурною життєвою основою суспільства; як природне співтовариство вона є перед усіма громадськими інститутами найважливішим джерелом цінностей для спільного життя у злагоді, свободі і справедливості. Демократична спільність людей спирається на моральну свідомість своїх громадян. Вона живе завдяки людям, які шанують основні людські права і несуть за них відповідальність. Держава зобов'язана захищати особисту сферу сім'ї і свободу батьків виховувати своїх дітей відповідно до своїх моральних, світоглядних і релігійних переконань, як це чітко записано в Європейській конвенції про захист прав людей і основних свобод. Батьки несуть відповідальність за здоровий розвиток особистості дитини.

Шлюб і сім'я є природним співтовариством між чоловіком і жінкою або батьками і їх дітьми. Сім'я виходить зі шлюбного співтовариства між чоловіком і жінкою, яке покоїться на приналежності до різної статі людей і їх особистих стосунків. Воно має - при усіх яскраво виражених історичних і культурних формах - антропологічне постійне зерно: це співтовариство з сильними духовно-емоційними зв'язками. Як правило, воно складається з батьків з їх дітьми і з, частково, близьких і далеких родичів. Ядром сім'ї є побудований на взаємній любові, повазі і відповідальності шлюбний зв'язок чоловіка і жінки. Закладена на тривалий час, вона робить можливим внутрішньо щире і довірче співтовариство людей. "Прекрасні діти зростають в тих сім'ях, де мати і батько по-справжньому люблять один одного" [4, с. 15]. Подвійна основа для сім'ї і шлюбу – це природна потреба в стосунках на все життя з людиною протилежної статі і відтворення життя

через народження і виховання дітей. Це відповідає християнському, заснованому на порядку творіння, а також природно-правовому погляду на сім'ю і підтверджується науковими даними, "роль сім'ї, яка водночас є і першим вихователем дитини, і середовищем передачі їй духовного багатства, культурних традицій, практичних умінь і навичок, має непересічне значення" [3, с.63].

У періоди нестабільності і кризи загострюється необхідність людини в моральних цінностях, люди шукають опору і сили в сім'ї, любові, дружніх стосунках. У цій сфері людських відносин особливе значення має емоційний, повний любові і довіри, захисту і підтримки зв'язок між дитиною і матір'ю. Людина може в житті втратити, зіткнутися з непереборними перешкодами, пережити найсильніші потрясіння, "але любов матері, дана їй з початку життя, залишиться з нею назавжди, живлячи її своїм життєдайним теплом" [1, с. 67].

Висновки й перспективи подальших розвідок у даному напрямку

Дослідивши проблему впливу соціально-економічних змін у суспільстві на структуру та форми сім'ї, можемо зробити такі висновки:

1. Роль сім'ї в розвитку людського суспільства незаперечна. В умовах суспільного життя, що постійно змінюються, сім'я була і залишається функціональним соціальним інститутом. Сім'я допомагає суспільству у вирішенні його насущних проблем, соціалізації підростаючого покоління, розвитку культури. Виконуючи репродуктивну функцію, вона забезпечує виживання суспільства. Сім'я дає природні передумови для щастя дитини, щоб вона могла повністю розвивати свої особові якості, спираючись на батьківську любов і довіру. Діти отримують своє перше пізнання світу в сім'ї. У сімейному спільному житті вони сприймають моделі ставлення до світу, любові, поваги і регулювання конфліктів.

2. Сучасна сім'я має такі характеристики: вона заснована на міжособових стосунках, сучасна сім'я захищає особисту сферу і одночасно відкрита суспільству, сучасна сім'я індивідуальна.

3. На зміну форми і розмірів сім'ї, внутрісімейні стосунки, господарювання і демографічну ситуацію вплинули індустріалізація, урбанізація, економічне звільнення жінки і зміна її культурного статусу. Трансформація сім'ї є наслідком зміни суспільно-економічних відносин, підвищенням рівня життя, загальною зміною цінностей.

4. Сучасна німецька система виховання заснована на передачі молодому поколінню демократичних цінностей, таких як взаємна повага,

миролюбне спільне життя, солідарність, розвиток у дітей відповідальності, самостійності, внутрішнього самоконтролю, послідовного мислення і поведінки. Сім'я відіграє величезну роль в передачі демократичних цінностей з покоління у покоління.

Література

1. Голод С.И. Сексуальность, гендер и семья: социологическая интерпретация/ С.И. Голод // Человек. 2004. №5. С. 152-157.
2. Коротков Н.З. Семья: все начинается с любви / Н.З. Коротков, С. И. Кордон, И. А. Рогова. – Пермь: Пермское книжное изд-во, 1987. 214 с.
3. Рабжаева М. В. Историко-социальный анализ семейной политики в России 20 века / М. В. Рабжаева//Социологические исследования. 2004.№6.С.89-97.
4. Философия любви: сборник в 2 ч. ; [под общей ред. Д.П.Горского]. –М.: Изд-во полит. лит-ры, 1990. 662 с.
5. Beck-Gernsheim E. Was kommt nach der Familie? / E. Beck-Gernsheim. München, 2000. S.309.
6. Beck U., Beck E. Das ganz normale Chaos der Liebe / U. Beck, E. Beck. Frankfurt, 1990. S.186.
7. Bussmann K., Horn W. Elternstrafen – Lehrerstrafen. Eine Untersuchung zur Strafpraxis in Schule und Familie / K. Bussmann, W. Horn. Weinheim, 1998. S. 141.
8. Geißler E.E. Erziehungsmittel / E.E. Geißler. Bad Heilbrunn, 1975. S. 131.
9. Hettlage R. Familienreport: Eine Lebensform im Umbruch / R. Hettlage. München, 1998. S. 121.
10. Shorter E. Die Geburt der modernen Familie / E. Shorter. Rowohlt Verlag, 1990. S. 366.

Статья посвящается вопросу влияния социально-экономических изменений в обществе на структуру семьи и дано обоснование тому, что семейные ценности приобретают все большее значение для человека в современном мире.

The article is devoted to the problem of influence of social and economic changings in the society on the family's structure and gives the reasons why family values acquire great significance for a person in the modern world.

Сурженко Ольга Петрівна - кандидат педагогічних наук, доцент кафедри теорії і практики перекладагермано-романських мов, Східноукраїнський Національний університет імені Володимира Даля (м. Луганськ, Україна).

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Зеленов Є.А.

УДК 378.17-057.87

ФАКТОРИ, ЯКІ ВИЗНАЧАЮТЬ СТАВЛЕННЯ СТУДЕНТІВ ДО ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ

В.О.Сутула

У статті показано, що більшість студентів здоровий спосіб життя пов'язують у першу чергу з відсутність шкідливих звичок та фізично активним способом життя. Основним джерелом інформації щодо здорового способу життя для більшості з них є засоби масової інформації.

Постановка проблеми у загальному виді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями

Формування у соціальному середовищі потреби у здоровому способі життя є об'єктивним наслідком історичного розвитку сучасного суспільства [4]. Якщо минуле сторіччя з повним правом можна назвати сторіччям фізики, біології, то наше, на думку Е.Г. Буліча [1], одержить назву сторіччя здоров'я. Отже, забезпечення необхідного рівня громадського здоров'я є важливою проблемою сучасності.